

gelägna ärende, frambärande från tid till tid det brådskande budet, det yppersta och främsta». Det är frihetens urgamla och omistliga svenska krav, som denna budkavle bär genom natt och mörker och hot. Bland årets böcker har Mobergs roman den renaste tonen, den fullaste klangen. Läsarna ha här känt igen den stridsklang och seger-tonen, som från biskop Thomas' dagar ljuder genom vår diktning seklerna igenom.

SVENSK SPRÅKVÅRD

Av förste bibliotekarien, fil. d:r BROR OLSSON, Lund

Omsorgen, äntligen väckt, om vårt språks egenart och riktighet är ett av tidens glädjande nationella livstecken — om i samband med en djupare uppskattning av våra nationella värden eller inför världshändelsernas hot mot vad vi finna omistligt lämnas osagt. Det mest uppmärksammade inlägget kom med professor Erik Wellanders epokgörande bok »Riktig svenska» (behandlad i Svensk Tidskrift 1940, s. 128 ff. av lektor Gustaf Jacobson och samma årgång s. 596 ff. av professor Erik Noreen). Den sistnämnde har nu samlat några uppsatser jämte artikeln i Svensk Tidskrift, inalles 14 stycken, till en stimulerande, frisk och okonventionell volym, kallad »Svensk språkvård».¹ Alla uppsatserna ha något väsentligt att säga läsaren och väcka till närmare eftertanke. Det är fråga, om inte detta är ett av de mest effektiva sätten att lära folk att tala och skriva sitt språk riktigt. Utan att vi lära oss tänka och reflektera över språkliga detaljer, som genom sin alldaglighet förefalla oss obetydliga, vinnes egentligen ingenting. Viktigare än att i ett stort antal fall fastslå: det är rätt, det är galet, är det att fästa uppmärksamheten på betydelsen av en rationell och fördomsfri språkvård.

Språkvård betyder inte hos Noreen stel konservatism. På historiska grunder ogillar han ibland reformer, som införts, medan han å andra sidan godtar en utveckling, som av många förkastas — däribland utbyte av pluralformer av verben mot singularis. Vad det kommer an på är att språket blir ett händigt och brukbart redskap *av svensk ursprungsbeteckning* för den språkliga meddelelsen människor emellan. Och Noreen vidgar kretsen av dem som skola nås av vårt språk till att omfatta hela Norden. I den första och som författaren själv anser viktigaste uppsatsen, »Nordisk språkgemenskap», behandlar han uttal, ortografi och ordval med hänsyn till just denna språkgemenskap. Allt som i språkligt hänseende är ägnat att fjärma de nordiska folken från varandra är av ondo. För att undvika, att de nordiska språken alltmera gå i sär, förordar han ganska vittgående ingripanden, t. ex. för ordförrådets skandinaviska »likriktning» ett litet centralråd, som

¹ ERIK NOREEN: *Svensk språkvård*. Stockholm, Bokförlaget Natur och kultur, 1941. Pris 4: 50. Inb. 6: 50.

beträffande nya ord och begrepp helt enkelt skulle fastslå, att så och så heter saken och därmed basta. I Danmark har Sven Clausen yrkat på något liknande, nämligen att ingen ändring i något nordiskt språks rättstavning skulle ske annat än i samråd med fackmän i grannländerna. Noreen framstår här som tillhörande en helt annan skola än den som rätt länge dominerade och som ansåg, att språket var en självständig organism, som man inte hade någon möjlighet eller rättighet att söka påverka. I det raljanta kapitlet »Språklig vidskepelse» går Noreen till rätta med extrema nystavare. »Det var den vidskepliga tron, att skriftbilden så nära som möjligt bör avspegla uttalet, som drabbade *hv* till stor skada för den nordiska språkgemenskapen. Vart denna övertro i extrema fall kan leda visar fallet *hvad*. Hela Norden har former som återgå på *hvad*, och uttalet är nästan det samma överallt. Men ordet stavas nu: på danska (heder åt den sunda konservatismen) *hvad*, på svenska *vad*, på norskt riksmål *hva* och på norskt landsmål *kva*.» Det är tacknämligt att på annat ställe få fastslaget av en filologisk sakkunnig, att »ett yrkande på stavningsreformer på *den grund*, att skriften bör så vitt möjligt avspegla talet, *kan stödja sig på språkvetenskaplig sakkunskap — men icke vår tids utan det slutande 1800-talets*».

En språklig oart hos svensken finner Noreen med rätta i böjelsen för långa ord, nötta klicheer och bilder. Hans maning är därför: fatta Er kort. Hela frågan upptas till behandling i ett ytterst instruktivt och roande kapitel om vårt språks värsta fiende (obs, inte fiende nummer ett) och stilens elephantiasis. Några huvudsynpunkter förtjäna att här anföras.

Det värsta symptomet på denna sjukdom är substantivsjukan — det är professor Erik Wellander som för åtskilliga år sedan satte fingret på denna sjuka punkt. Vad denna sjuka kan leda till visa sådana språkliga monstra som »verkställandet av höbärgningen äger rum» i stället för det lika mycket sägande korta »höet bärgas». Varifrån smittan först kommit fastslås otvetydigt: i äldre tid från det tyska kanslispråket, i senare tid och på ett mera begränsat område från tysk anslagsstil, särskilt inom kommunikationerna, vilken svenska myndigheter alltför slaviskt efterhärmat. Tidningspressen har inte alltid hållit sig obesmittad. Genom översättningar har en mängd osvenska vändningar insmugit sig, och Noreen tvekar inte att påstå, att sedan 1200-talet är tyskan svenskans *farligaste* fiende, och att dess inflytande hotar vårt språks renhet, höghet, styrka och enkelhet, kort sagt dess svenskhet. Det bör framför allt framhållas, att våra myndigheter härutinnan värst förse sig. Från senare tider kan som avskräckande exempel anföras ett yttrande om ersättning för ett par skadade byxor vid Karlskrona örlogsvarv: »Olsson hade den 23 juli 1941, då han i sällskap med andra personer varit på väg till tygkontoret, trampat på locket till en i nordöstra hörnet av tygkontorsbyggnaden befintlig kloakbrunn. När locket icke varit fastgjort, hade det förskjutits något åt sidan, på grund varav, då Olsson satt foten därpå, locket hade vippat. Olsson hade åkt ned i brunnen med bägge benen, varvid vänstra underbenet kommit mellan brunnskanten och locket, med

påföljd att Olsson dels åsamkats kroppskada, dels ock hans påhavda byxor skadats. Personer i Olssons sällskap hade, då de märkte att han föll, fattat honom under armarna och därigenom bidragit till skadans begränsning...» Tänk om Olsson burit byxorna under armen!

Till blomstren på språkets bakgårdar hör de talrika falska analogibildningarna, av vilka Noreen gör ett varnande urval i kapitlet »Du är genomslöjad», slangen och svordomarna. Man kan utläsa av Noreens framställning, att han utan att vara rigorist anser, att även de två sistnämnda företeelserna böra hållas efter. På tal om svordomar har han för övrigt en mycket antaglig förklaring till uppkomsten av svordomen *fan*. Det från lågtyskan lånade fänden har ombildats till fänden under inflytande av en under medeltiden mycket vanlig svensk svordom fallandövel (tyska 'das fallende übel' 'fallandesjuka'). Ordet fan skulle alltså innehålla ovanligt kraftiga beståndsdelar: djävulen själv och ett av mänsklighetens svåraste plågoris i skön förening.

Noreens bok är, som han själv framhåller, en väckelseskraft. Han påstår, att han eftersträvat att vara så tråkig som möjligt. Därmed har han emellertid fullständigt misslyckats. Att den är tankeväckande och stimulerande hoppas jag framgår av denna alltför rapsodiska och kortfattade redogörelse för några av synpunkterna i hans bok.